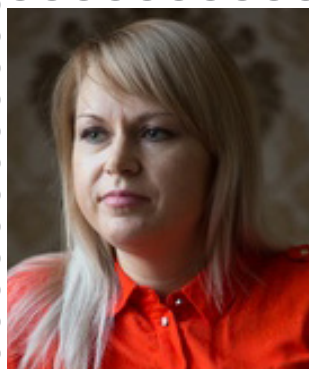

УРОК ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў 7-М КЛАСЕ

Паршэва Алена Аляксандраўна,
настаўнік беларускай мовы
і літаратуры
ДУА “Ноўкінская сярэдняя школа
Віцебскага раёна”

Сінеюць міла васількі...
М. Багдановіч

Тэма: М. Багдановіч.
Верш “Слуцкія ткачыкі”

Мэта:

- пазнаёміць з гісторыяй узнікнення слугкіх паясоў;
- навучыць ідэйна-мастацкаму аналізу верша, разуменню яго вобразнай сістэмы;
- абагуліць паняцце пра сімвал;
- выходзіць павягу да багатага і нацыянальна адметнага беларускага мастацтва, да яго свабодлюбівых і таленавітых творцаў.

Ход урока

I. Арганізацыйны момант.

II. Паведамленне тэмы і мэты ўрока.

Сёння на ўроку мы пазнаёмімся з такім таленавітым паэтам, як М. Багдановіч. Разгледзім яго знакаміты верш “Слуцкія ткачыкі”, пашырым уяўленні пра жанравую адметнасць грамадзянскай лірыкі, пазнаёмімся з гісторыяй узнікнення слугкіх паясоў, замацуем веды пра паняцце “сімвал”.

III. Падрыхтоўка да ўспрымання новага матэрыялу.

Уступнае слова настаўніка.

Настаўнік (пасля таго як агучвае эпіграф урока): Колькі існуе чалавецтва, столькі нараджаюцца людзі, якія маюць здольнасці да своеасаблівага ўспрымання рэчаіснасці. Яны здольныя ўбачыць незвычайнае ў самым звычайным і звыклым. Як казаў адзін паэт, “у адным імгненні бачыць вечнасць, вялікі свет – у пясчынцы, і неба – у чашачцы кветкі”. Гэта і ёсць тое, што мы называем творчасцю, а чалавека з такімі здольнасцямі – таленавітым.

Адным з такіх таленавітых людзей з’яўляецца М. Багдановіч. Але лёс распарадзіўся так, што

М. Багдановіч вельмі мала пражыў. Усяго 25 гадоў доўжыўся яго зямны век.

Вучань 1 (падрыхтаваны): 9 снежня 1891 года ў Мінску нарадзіўся чалавек незвычайнага таленту і незвычайнага лёсу. Таленту яму было дадзена ад прыроды столькі, што ён мог бы выкрасаць ім чарадзейны агонь паэзіі яшчэ і сёння. У Мінску сям’я Багдановічаў пражыла да 1896 г. У гэтым годзе памірае маці паэта і сям’я пераязджае ў Ніжні Ноўгарад. Вучыцца Максім пачаў з шасці гадоў. Да гэтага з ім займаўся бацька, які меў педагагічную адукацыю, а ў 1902 г. Максім паступае ў Ніжагародскую мужчынскую гімназію. Калі Багдановічу споўнілася 16 гадоў, віленская газета “Наша Ніва” надрукавала яго першы твор – апавяданне “Музыка”.

У сямнаццаць гадоў ён ужо піша вершы. Усе, хто ведаў паэта, не праміналі кожны раз падкрэсліць, што гэта быў прыгожы юнак, высокі, з каштанавымі валасамі, што хваліста пераліваліся, з карымі вачыма, адухоўленым тварам. Максімам-кніжнікам называлі яго бацька і сябры-гімназісты. Кнігі ляжалі ў яго на сталё, ён прыносіў іх з гімназічнай і ліцэйскай бібліятэк, ад знаёмых – адусюль, дзе толькі можна было іх дастаць, чытаў творы фальклору з багатай бацькавай бібліятэкі, выпісваў з Вільні газету “Наша Ніва”, перапісваўся з яе выдаўцамі. У маі 1917 г. патухла яго апошняя, тоненькая, але непакінутая свечка жыцця. Побач не было ні сваякоў, ні сяброў, і выпадковыя людзі, якія пахавалі ў крымскай зямлі спакутаванага ад хваробы маладога хлопца, не здагадваліся нават, што праводзілі ў апошні шлях выдатнага беларускага паэта.

Настаўнік: Кветкамі зямлі хочацца назваць многія вершы беларускіх паэтаў. Кветкі суправаджаюць нас усё жыццё: сустракаюць пры на-

раджэнні, прыносяць радасць у святы, суцяшаюць у старасці. Яны патрэбны нам заўсёды, бо без хараства чалавек не можа жыць.

Кветкамі зямлі па праву можна назваць і вершы пісьменніка, песняра народнай долі, патрыёта сінявокай Беларусі Максіма Багдановіча. Таленавіты ад прыроды, надзелены паэтычнай душой, Максім пісаў на роднай беларускай мове – мове бацькоў і прадзедаў.

Ён быў надзвычай чуйным да прыгажосці: у прыродзе, у чалавеку, у мастацтве. Любіў паэт свой край, і ўсе сілы і душу аддаў яму. Не разменьваўся на тэмы, якія ляжалі па-за межамі гэтай галоўнай любові. Адным з шэдэўраў Максіма Багдановіча з’яўляецца верш “Слуцкія ткачыхі”.

Вучань 2 (падрыхтаваны): У 1911 годзе паэт наведаў музей беларускіх старажытнасцей у Вільні, дзе яго вельмі ўразіла багатая калекцыя слуккіх паясоў. І быццам здарылася паэтычнае азэрэнне. Калі тут, на зямлі Беларусі, людзі здольны ствараць такое хараство, то гэта край выдатны і таленавіты.

Вучань 3 (падрыхтаваны): Слуцкія паясы – гэта яскравы ўзор народнага мастацкага шаўкаткацтва. Яны розныя па вырабе, арнаменце і афарбоўцы. Народныя майстры-ткачы мелі незвычайнае мастацкае чутцё, дасканалы валодалі тэхнікай. Пояс завяршаў і ўпрыгожваў адзенне.

Вучань 2: У сярэдзіне 18 ст. у Слуцку была заснавана мануфактура па вытворчасці паясоў – “персіярня”. Адсюль пайшла іх назва. Спачатку паясы рабіліся па ўзорах, якія прывозілі з Блізкага Усходу – з Персіі, а затым мясцовыя майстры пачалі ўключаць у арнамент нацыянальныя матывы – кветкі беларускіх палёў і лугоў: васількі, незабудкі, жытнёвыя каласы і інш. Такім чынам, паясы ў рэшце рэшт страцілі ўсходні стыль і набылі беларускія народныя рысы.

Вучань 3: Вырабляліся паясы на тэрыторыі Беларусі не толькі ў Слуцку, але і ў Гародні, Нясвіжы, Ружанах. На мануфактурах працавала шмат чалавек, у асноўным мужчыны. Слуцкія паясы ўжо тады каштавалі вельмі дорага, бо ткаліся залатымі і срэбранымі ніткамі. Усяго паясоў выраблялася каля двухсот штук у год. Даўжыня кожнага пояса была ад 2-х да 4-х метраў, а шырыня – 20–40 см. Пасля ткацкага станка пояс клалі пад спецыяльны каток, пад якім ён рабіўся як бы літы з аднаго сплаву. Пояс маглі насіць толькі багатыя людзі, бо ён каштаваў вельмі дорага. Сёння ж ім увогуле няма цаны.

Настаўнік: Разглядаючы тое багацце, якое створана беларускім народам, паэт разважаў пра лёс нацыянальнага мастацтва, думаў пра тых таленавітых людзей, якія пакінулі нашчадкам

выдатную духоўную спадчыну. Мы не можам дакладна сказаць, ці ведаў М. Багдановіч, што на мануфактурах, дзе ткаліся слуккія паясы, не працавалі прыгонныя сяляне. Галоўнае, што роздум творцы выліўся ў цудоўныя паэтычныя радкі – верш “Слуцкія паясы”.

Гучыць музыка на верш М. Багдановіча “Слуцкія ткачыхі”.

Настаўнік: Вы праслухалі верш. Скажыце, калі ласка, якія пачуцці выклікае ён у вас.

Вучні чытаюць самастойна твор.

Настаўнік: Першае наша заданне скіравана на тое, каб усвядоміць кампазіцыю твора, вызначыць тэму і ідэю.

Клас дзеліцца на 2 групы

1-я група (працуюць папарна) – падзяліць верш на 3 часткі і даць назву кожнай.

1-я частка. **Стварэнне чужой красы пад прымусам.**

Ад родных ніў, ад роднай хаты
У панскі двор дзеля красы
Яны, бяздольныя, узяты
Ткаць залатыя паясы.
І цягам доўгіх часіны,
Дзявочыя забыўшы сны,
Свае шырокія тканіны
На лад персідскі ткуць яны.

2-я частка. **Паэтызацыя хараства роднай зямлі.**

А за сцяной смяецца поле,
Зіе неба з-за акна, –
І думкі мкнучца мімаволі
Туды, дзе расцвіла вясна;
Дзе блішча збожжа ў яснай далі,
Сінеюць міла васількі,
Халодным срэбрам ззяюць хвалі
Між гор ліючайся ракі;
Цямнее край зубчаты бора...

3-я частка. **Нараджэнне мастацтва.**

І тчэ, забыўшыся, рука,
Заміж пярсідскага узора,
Цвяток радзімы васілька.

2-я група (працуюць папарна) – вызначыць тэму і ідэю.

(Тэма – роздум паэта над лёсам беларускіх мастакоў. Мэта – любоў да сваёй Радзімы.)

Настаўнік: А зараз вы атрымаеце карткі, у якіх змешчаны сцвярджэнні, што характарызуюць асноўную ідэю верша. Прачытайце ўважліва, выберыце тое, якое, на вашу думку, больш поўна раскрывае сэнс асноўнай ідэі.

Варта ўсхваліць кожны выбар падлеткаў.

Чытанне верша “Слуцкія ткачыхі” вучнямі ўголас.

Мы праслухалі верш, падзялілі яго на часткі, вызначылі тэму і ідэю. Скажыце, ці з аднолькавай інтанацыяй чытаецца кожная частка верша.

Картка

- а) аўтар заклікае ганарыцца працай случкіх ткачых, якія стваралі знакамітыя ва ўсім свеце ўзоры;
- б) М. Багдановіч паказвае, што прыгажосць лепш ствараць не па чужым узору, а па сваім, родным, такім, якога прагне душа;
- в) у вершы асуджаецца прымус, а чужому мастацтву супрацьпастаўляецца сваё;
- г) М. Багдановіч імкнуўся выхаваць у чытача павагу да нацыянальна адметнага беларускага мастацтва і да яго таленавітых творцаў.

У 1-й частцы інтанацыя сумная, паказваецца паднявольная праца.

У 2-й частцы інтанацыя больш вясёлая, перадаецца замілаванне родным краем.

3-я частка – урачыста ўзнёслая, сцвярджаецца, што мастацтва нараджаецца з любові да роднага краю.

А зараз давайце больш падрабязна звернемся да зместу верша.

На дошцы запісаны прыкладны план верша.

План:

I. На чужыне.

II. Паднявольная праца ткачых.

III. Замілаванне родным краем.

IV. “Цвяток радзімы васілька”.

Вучні знаходзяць выяўленчыя сродкі мовы і вызначаюць іх мастацкую ролю ў кантэксце твора, зачытваюць эпітэты, метафарычныя выразы.

Адказы вучняў.

Вучань (прыкладны адказ): Падняволенне не можа выклікаць у чалавека добрага настрою, душэўнага камфорту. Адарваныя ад свайго асяроддзя, трапіўшы ў “панскі двор”, таленавітыя жанчыны сумуюць. Цяжка ствараць красу пад прымусам, цяжка рабіць тое, чаго не ведаеш і не любіш, рабіць механічна, пераймаючы ўсё толькі чужое, персідскае. Вялікую ролю ў першай частцы адыгрывае антытэза (супастаўленне): роднай хаце і родным нівам супрацьпастаўлены панскі двор і персідскі лад.

Вучань (прыкладны адказ): Як было сказана раней, інтанацыйны малюнак 2-й часткі твора іншы. Яна гучыць захапляльна. Паэт выбраў толькі самыя істотныя дэталі, тыповыя праявы беларускага краявіду – неба, поле са збожжам і васількамі, рэчку, бор. Кожны тутэйшы чалавек бачыць іх з нараджэння. Увасабленні “смяецца поле”, “расцвіла вясна”, “зіяе неба”, параўнанне “срэбрам ззяць”, эпітэты “ў яснай далі”, “халодным срэбрам” ужыты якраз дарэчы, іх не многа і не мала. У гэтай частцы пераважае сваё, роднае.

Настаўнік: Скажыце, калі ласка, чаму 2-я частка заканчваецца шматкроп’ем.

Вучань (прыкладны адказ): Праз недаканасць раскрываецца ўсхваляванасць ткачых

і аўтара, бо пералік таго, што выклікае захапленне ў родным краі, можна доўжыць і доўжыць.

Настаўнік: Так, згаданага, аднак, аказалася дастаткова, каб сваё выцесніла чужое, каб аказала значны ўплыў на творчасць майстрых.

Вучань (адказ на 3-ці пункт плана): Зачытваецца апошняя частка.

На персідскім узору раптам узнікае сціплая кветка родных палёў – васільк. Таму заключная частка гучыць урачыста. Рука ткачыхі забылася на завучаны ўзор чужой зямлі, яе павяла памяць сэрца, якая ідзе ад продкаў, каб уславіць роднае мастацтва.

Настаўнік: Мастацтва – заўсёды адкрыццё, заўсёды арыгінальнасць і непаўторнасць. Каб ткачыхі ткалі паясы “на лад персідскі”, то іх вырабы былі не такім высокім мастацтвам, а ўсяго адной з прыгажэйшых дэталей адзення багатых людзей. Твор мастацтва – непаўторны, ён не можа быць масавым. Экспрэсіўнасць лірычнага маўлення, мастацкага ўвасаблення думак, пачуццяў лірычнага героя перадаюць мнагазначныя сімвалы. Такім сімвалам у вершы “Случкія ткачыхі” з’яўляецца васільк.

IV. Фізкультхвілінка. Вучні складаюць букет з васількоў або сам васільк.

Вучань (падрахтаваны): Васільк – простая кветачка, якая заўсёды прысутнічае ва ўзорах народнага ткацтва на выштых ручніках і кашулях, у народным арнаменце. Яна выпяняе чужы персідскі ўзор. Васільк – нібы сімвал роднага краю. Хоць ён у жыццё фактычна пустазелле, але сялянская рука ніколі яго не вырве, бо з васількоў уяўляюць вянкi. Сціплая кветка радуе, натхняе. Яна таксама з’яўляецца і лекавай раслінай. Збіраюць васількі ў чэрвені-ліпені. Прымяняюць настой або чай з кветак як жарапаніжальнае.

Калі звярнуцца да фальклору, то існуе легенда пра васільк.

Прыгожы, стройны хлопец Васільк і Русалка пакахалі адзін аднаго, але не склалася ў іх шчасця. Васільк не мог жыць без зямлі, а Русалка – без вады. Ператварыла свайго каханага ў кветку, спадзеючыся, што калі-небудзь дажджавы струмень прынясе яго ў раку, але ён моцна трымаецца каранямі за родную зямлю.

Настаўнік: Васілёк – любімая кветка Максіма Багдановіча. Яна ўвасоблена ў некалькіх творах паэта. Гэтая палявая краска вызначаецца характам, сціпласцю і асацыіруецца з нашымі краявідамі, з мноствам рэчак і азёраў і нашым характарам. Разважаючы пра ролю прыгажосці ў свеце, паэт пытаўся: “Навошта каласы, калі няма васілёк?” У чужым краі гэта кветка нагадвала паэту Радзіму. Таму ў Максіма Багдановіча васілёк – “цвяток радзімы”, яе сімвал, сімвал беларускага мастацтва.

Настаўнік прапануе звярнуцца да падручніка і прачытаць артыкул “Сімвал”.

Для разумення інфармацыі і яе замацавання можна правесці гутарку з класам.

Пытанні:

1) Што разумеецца под сімвалам?

2) Прывядзіце прыклады сімвалаў з вядомых вам вершаў, народных песень.

Падводзячы вынік, настаўнік звяртаецца да сімвалаў, якія сустракаюцца ў жыцці.

Голуб – сімвал міру.

Гальштук – сімвал кожнага піянера.

Піянерскі значок – сімвал Беларускай рэспубліканскай піянерскай арганізацыі.

Пчала – надзвычай шматгранны сімвал. Яна ўвасабляе мудрасць, урадлівасць, працавітасць.

Сімволіка РБ: Тэкст Гімна Рэспублікі Беларусь, Герб, Сцяг і шмат іншых сімвалаў.

Настаўнік: Тэме любові да Радзімы, Бацькаўшчыны, мовы, народа Максім Багдановіч прысвяціў яшчэ шмат вершаў: “Санет”, “Кніга”, “Летапісец”, “Мяжы”. З гэтымі вершамі мы сустрэнемся і пазнаёмімся на ўроках літаратуры ў старэйшых класах. Таксама да гэтай тэмы звярталіся і іншыя паэты. Янка Купала і яго верш “Спадчына”, з якім мы ўжо пазнаёміліся.

Сёння я хачу звярнуцца яшчэ да аднаго паэта – гэта Генадзь Бураўкін. У вершы “Я не ганю землі чужыя” Г. Бураўкін добра перадае любоў да ўсяго роднага і павагу да іншых народаў. Паслухайце верш уважліва, а потым адкажыце, што з’яўляецца сімвалам роднай зямлі для Генадзя Бураўкіна.

Верш чытае падрыхтаваны вучань.

Адказы вучняў: Сімвалам роднай зямлі з’яўляецца “поле бацькава, матчына мова”, над хатай “буслова жылло”, а таксама знакімітыя імёны: “жалейка Купалы, Багдановічаў васілёк”.

Настаўнік: Янка Купала, Максім Багдановіч, Генадзь Бураўкін – для лірычных герояў гэтых паэтаў галоўнае – бязмежная любоў да Радзімы.

V. Рэфлексія

Настаўнік: Напрыканцы нашых заняткаў я хачу расказаць вам адну прытчу.

Вязучь тры чалавекі цяжкае каменне.

– Што вы робіце? – пытаюцца ў іх.

– Валаку гэтыя праклятыя камяні, – злосна адказаў першы.

– На хлеб сабе зарабляю, – стомлена прамовіў другі.

– А я хачу пабудаваць храм, – так адказаў трэці, і твар яго асвятліўся.

Дапасуйце гэтую прытчу да нашага ўрока і скажыце, чым быў для вас гэты час. Цяжкай працай, якая пакінула толькі стому? Альбо вы працавалі дзеля адзнакі, пахвалы? А можа, вы пабудавалі храм? Мне здаецца, што я, цаглінку да цаглінкі складаючы, узводзіла сцены храма паэзіі і красы, падмуркам да якой былі вашы словы і разважанні. (Настаўніца змяшчае сваю фішку пад плакатам, дзе намаляваны храм.) Я таксама прапаную выбраць месца для вашай фішкі. (Апрача храма, на плакаце намалявана груда камянёў і грошы.)